

Початкова школа

У сучасних умовах ефективність початкової освіти пов'язується з реалізацією компетентнісного підходу. Компетентнісні результати навчання визначено у Державному стандарті початкової загальної освіти (2011р.), вимогах до засвоєння програмового змісту з кожного навчального предмета (2012р.), до контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів (2014р.). Нині постає потреба у визначенні резервів підвищення ефективності навчального процесу на засадах компетентнісного підходу і розкритті механізмів їх використання у професійній діяльності педагогів.

Як свідчать результати аналізу сучасної практики, ефективній реалізації компетентнісного підходу в навчанні молодших школярів сприяють:

зміни підходів до підготовки і проведення уроку як основної форми організації навчальної діяльності в умовах класно-урочної системи навчання (певне структурування, встановлення міжпредметних зв'язків, конструювання на засадах міжпредметної інтеграції);

розширення діапазону організаційних форм, методів навчання, способів навчальної взаємодії, що мають на меті практичну спрямованість навчання і базуються на взаємозв'язках урочної та позаурочної діяльності.

В умовах постійного збільшення обсягів навчального матеріалу дитині дедалі складніше зібрати їх у цілісну картину. Тож на зміну урокам, на яких традиційно здебільшого переважає вивчення теоретичного матеріалу, мають прийти компетентнісно орієнтовані, що сприяють цілісному сприйняттю навчального матеріалу, формуванню системного мислення, позитивного емоційного ставлення до пізнання. Одним із ефективніших шляхів їх конструювання з урахуванням окреслених завдань є *встановлення міжпредметних зв'язків* – окремі короточасні моменти включення в урок запитань і завдань з матеріалу інших навчальних предметів, що мають допоміжне значення для вивчення теми й сприяють глибшому сприйманню та осмисленню певного поняття.

Міжпредметні зв'язки предметів **мовного циклу**, у тому числі іноземної мови, з іншими можуть встановлюватись за пропонованим в підручниках або дібраним учителем ілюстративним матеріалом (з природознавства, основ здоров'я, «Я у світі», музичного і образотворчого мистецтва), за яким створюється мовленнєва ситуація для виявлення учнями емоційно-ціннісних ставлень до зображеного. Учитель може організувати полілог, дискусію, запропонувавши учням висловити власну думку, а також може організувати роботу з добору схожих і протилежних за значенням слів, пояснення значення слів тощо.

Якщо вчитель передбачає встановлення міжпредметних зв'язків із залученням додаткового матеріалу, а саме репродукцій, аудіо-, відеозаписів

музичних творів, то бажано добирати їх з огляду на зміст навчальних програм з образотворчого і музичного мистецтва для певного класу.

Формуванню в учнів цілісної картини світу сприятимуть *інтегровані уроки* (коли у межах одного уроку вивчається матеріал різних навчальних предметів), а також *бінарні інтегровані уроки* (коли у межах двох уроків поспіль опрацьовується матеріал двох і більше навчальних предметів). Основою ефективності таких уроків є чітке визначення мети і відповідне їй планування для забезпечення різнобічного розгляду учнями певного об'єкта, поняття, явища з використанням засобів різних навчальних предметів.

Особливість планування і проведення інтегрованих і бінарних інтегрованих уроків у початковій школі полягає у тому, що вони можуть проводитись як одним учителем, який викладає предмети, які інтегруються, так і двома вчителями у випадках, коли другий предмет, що інтегрується, викладає фахівець (учитель, який викладає відповідний предмет в основній школі). Через складність координації діяльності педагогів у другому випадку такі інтегровані уроки проводять необгрунтовано рідко, тому необхідно планувати такі уроки заздалегідь.

Інтеграція уроків з природознавства, трудового навчання, музичного і образотворчого мистецтва з українською мовою відбувається на основі реалізації мовленнєвої й соціокультурної (за темами «Рідний край», «Батьківщина», «Громадські місця») змістових ліній, а з уроками літературного читання – завдяки добору відповідних за змістом творів.

Під час інтеграції з іншими навчальними предметами у *1 класі* вивчатиметься такий програмовий матеріал, як розрізнення назв предметів за питаннями *хто це? що це?*; робота над скоромовками, загадками, віршами; зображення ліній і фігур, штрихування і розфарбовування; зображення ліній, схожих на елементи букв; мовні і немовні звуки; співвідношення зображень об'єктів навколишнього світу із звуками/буквами, що є в їхніх назвах; співвідношення зображень об'єктів навколишнього світу зі словами, що їх називають; читання речень, коротких текстів із вивченими буквами; робота над текстами природознавчого змісту; слухання-розуміння текстів; побудова запитань і відповідей за прослуханим чи прочитаним текстом; розігрування діалогів за заданою темою; повторення зразка зв'язного висловлювання; переказування невеликого прослуханого тексту з опорою на подані словосполучення, запитання, план; побудова зв'язного висловлювання за поданим початком і малюнком, на основі прослуханого тексту, випадку із життя; усвідомлене читання доступних текстів; робота з дитячою книжкою; добір і записування назв зображень об'єктів навколишнього світу; складання і записування речень за ілюстраціями, навчальними ситуаціями, подіями з життя тощо.

У *2 класі* під час інтеграції української мови з іншими навчальними предметами вивчатиметься такий програмовий матеріал за мовленнєвою змістовою лінією, як слухання-розуміння текстів художнього, розмовного або науково-художнього стилів; усвідомлення елементів фактичного змісту, запам'ятовування послідовності подій; побудова запитань і відповідей за прослуханим чи прочитаним текстом; відтворення та розігрування діалогів із прослуханих, прочитаних казок, розповідей; повторення зразка зв'язного

висловлювання; переказування прослуханого, прочитаного тексту за поданим планом; самостійне переказування прослуханого, прочитаного, побаченого, виявлення свого ставлення до подій, персонажів; складання розповіді на основі спостереження, власного досвіду, за малюнком, серією малюнків, поданим початком, початком і кінцівкою; добір і записування назв зображень об'єктів навколишнього світу; складання і записування речень, що передають зміст малюнка, вид із вікна; складання 2-3 речень на задану тему, пов'язування їх між собою.

У 3 класі в процесі інтеграції з іншими навчальними предметами вивчатиметься такий програмовий матеріал:

з української мови, як читання напам'ять віршів і прозових творів; складання діалогу за малюнком, ситуацією; переказування тексту за планом, опорними словами; висловлення своєї думки про явища і події; повторення зразка зв'язного висловлювання з доповненням, змінами; складання усних зв'язних висловлювань (розповідь, опис, міркування) самостійно та за початком, основною частиною та кінцівкою, планом; складання і записування запитань за змістом прочитаного, на задану тему та відповідей на запитання; робота з деформованим текстом; написання переказів (розповідний текст) за планом, з опорою на ключові слова та словосполучення; висловлення власної думки в письмовій формі; удосконалення змісту і форми написаного тексту; добирання слів для якнайточнішого вираження думки під час усного і писемного мовлення;

з літературного читання, як визначення теми і основної думки твору; знаходження у тексті опису природи тощо; визначення теми прислів'їв, віршів, прозових творів.; складання простого плану до невеликих текстів; переказ за планом; формулювання запитання і відповіді за змістом прочитаного; складання діалогу (5-6 речень) на основі прочитаного; аналіз тексту з метою знаходження певних ознак описуваних предметів, явищ, подій, встановлення причинно-наслідкових зв'язків, визначення нового, узагальнення, доведення тощо; виділення головного в прочитаному, співвідношення головної думки з заголовком, прислів'ям, ілюстрацією; сенсорно естетичне сприймання художніх творів через аналіз зображення словом кольорів, форм, звуків природи; визначення настрою, загальної тональності твору; висловлювання про враження від прочитаного; пізнавальна наукова інформація; порівняння художнього і науково-художнього твору; самостійний добір книг за темою; читання дитячої періодики; колективне обговорення прочитаного; колективне та індивідуальне складання варіантів кінцівки літературної казки, творів-мініатюр, загадок, лічилок, заповнення пропусків у творах; інсценування прочитаного.

У 4 класі має здійснюватися така робота з інтеграції навчального матеріалу:

з української мови: усвідомлення фактичного змісту тексту; запам'ятовування послідовності подій, встановлення причинно-наслідкових зв'язків, складання діалогу, зв'язного висловлювання (розповідь, опис, міркування) за малюнком, описаною ситуацією – з опорою на допоміжні матеріали (поданий зачин або кінцівку, опорні сполучення слів, план);

переказ (докладний або вибірковий) тексту з опорою на поданий або колективно складений план, опорні сполучення слів, а також без опори на допоміжні матеріали; висловлювання власних думок із приводу прочитаного, почутого, обґрунтування їх, доповнення тексту на основі особистого життєвого досвіду (використовуються тексти-розповіді, описи, міркування); складання і записування зв'язних між собою речень, які описують малюнок, частину інтер'єру класу, навчальну ситуацію на уроці; запитань на задану тему та відповідей на запитання; докладного чи вибіркового переказу; розповіді, опису, міркування на добре знайому тему;

з літературного читання: свідоме, правильне, виразне читання вголос із дотриманням основних норм літературної вимови; усвідомлене, із дотриманням темпу читання мовчки різних за обсягом і жанровою специфікою текстів; самостійне визначення теми і основної думки твору; встановлення причинно-наслідкових зв'язків; складання плану і користування ним для переказу тексту; самостійний добір книг; підтримання колективної дискусії за змістом прочитаного.

Необхідно залучати і внутрішні резерви математики (вплив предмета на розвиток критичного мислення, вміння логічно доводити свою думку, обґрунтовувати свою позицію, вести полеміку) для становлення молодшого школяра як особистості, свободи його самовизначення, досягнення ним ситуації успіху, формування у нього громадянської позиції, що базується на системі гуманістичних цінностей.

Добираючи додаткові матеріали до уроків математики, учителям слід звернути особливу увагу на відповідність їх змісту програмі, віковим особливостям і навчальним можливостям учнів.

Окрему увагу варто приділяти розвитку математичного мовлення учнів. Це має бути системною роботою, що спрямована на розвиток умінь та навичок в усній та писемній формі відповідати на запитання, усно обґрунтовувати правильність розв'язку, будувати логічні конструкції з використанням відповідних словосполучень.

Звертаємо увагу, що відповідно до Інструкції щодо заповнення класного журналу для 1-4 класів загальноосвітніх навчальних закладів (наказ МОН України 08.04. 2015 року № 412) дату і тему кожного з бінарних інтегрованих уроків записують окремо на сторінках фіксації проведення уроків із певного предмета, а дату і тему інтегрованого уроку фіксують на сторінці одного (за вибором учителя) з тих навчальних предметів, зміст яких інтегрувався.

Реалізація компетентнісного підходу в навчанні молодших школярів передбачає розширення діапазону форм організації навчання, методів та способів навчальної взаємодії у взаємозв'язку *урочної та позаурочної діяльності*. Тож із метою застосування учнями здобутих у процесі навчальної діяльності знань, умінь і навичок у позаурочний час можуть організовуватися різноманітні виховні заходи – конкурси ерудитів, знавців навчальних предметів, інтелектуальні ігри «Що? Де? Коли?» тощо.

Потужним потенціалом для забезпечення єдності навчального і виховного процесів володіють такі організаційні форми навчання як навчальний проект, колективна творча справа. Наприклад, у 3 класі під час

опрацювання теми «Вода та її властивості» на уроках природознавства можна запропонувати учням навчальний проект щодо скорочення витрат води, у процесі виконання якого вони з'ясовуватимуть кількість витрат води вдома (наприклад, під час чищення зубів), у школі (під час миття рук) і визначатимуть шляхи їх скорочення, готуватимуть пам'ятки і розміщуватимуть їх над раковинами та ін.

У випадках, коли програмовий матеріал різних навчальних предметів дозволяє інтегрувати його в межах одного навчального дня, можуть організовуватися так звані «тематичні дні», коли всі уроки за розкладом спрямовують на реалізацію єдиної виховної мети, що знаходить логічне продовження у виховному заході.

З метою забезпечення міжпредметної інтеграції математики з іншими навчальними предметами необхідно посилити виховний компонент цього навчального предмета. Найбільший потенціал для цього мають текстові задачі. Сюжети завдань, у яких описуються досягнення українців (світові й олімпійські рекорди українських спортсменів, здобутки дослідників і науковців, шедеври світового мистецтва, створені українцями тощо), історичні й географічні пам'ятки, історичні події, які вплинули на розвиток держави, будуть сприятливими для формування патріотичних почуттів учнів, розвитку їхньої національної самосвідомості тощо.

Резервом оптимізації навчального процесу на компетентнісних засадах є його *практична спрямованість*. З цією метою пропонується розширення діапазону організаційних форм, методів навчання, способів навчальної взаємодії, з огляду на формування способу дій, що передбачає залучення учнів до практичної діяльності. Пріоритет належить засвоєнню навчального матеріалу у процесі екскурсій, квестів, організації і проведення конкурсів, зустрічей, практикумів.

Серед методів навчання мають домінувати інтерактивні, методи навчання у русі тощо. Діапазон навчальної взаємодії школярів має розширюватися поступово: у 1-2 класах - це переважно робота в парах і в малих групах (3 учні), у 3-4 класах – групова, командна робота.

Необхідно відмовитися від практики механічного заучування навчального матеріалу, а натомість використовувати способи поступового запам'ятовування у процесі роботи. Для цього вчитель має організувати роботу з пам'ятками, опорними схемами, таблицею множення тощо до того часу, доки не відбудеться практичне засвоєння їхнього змісту. З цією метою можуть використовуватися дидактичні ігри, що ґрунтуються на активізації кінестетичного каналу сприймання інформації – класики, пальчикові ігри (на усну лічбу, у тому числі таблиці множення, правопису словникових слів тощо).

Необхідно мінімізувати використання зошитів із друкованою основою і передусім із таких навчальних предметів, де формування навички практично виконувати роботу є їх основною метою («Інформатика», «Основи здоров'я», «Я у світі» тощо). На цих уроках учитель може організувати бесіди, дискусії за змістом мультфільмів (наприклад, телеканалу «ПлюсПлюс»), читання літературних текстів, публікацій у дитячій періодиці, ситуацій, що висвітлюють у новинах, тощо, а також колективні творчі справи, навчальні

проекти, зустрічі з фахівцями державних установ, екскурсії тощо. Водночас у межах уроків з «Основ здоров'я» можуть проводитись бесіди-інструктажі з безпеки життєдіяльності. У разі проведення в межах уроку бесід-інструктажів, окрім запису на сторінці з навчального предмета про проведення уроку, учитель фіксує це у розділі VIII класного журналу «Облік проведення бесід, інструктажів із безпеки життєдіяльності».

Водночас для формування і перевірки предметних компетентностей учитель має спиратися на систему інтегрованих завдань, спрямованих на застосування учнями способів навчально-пізнавальної діяльності, знань, умінь і навичок для розв'язання певних задач у змодельованих життєвих ситуаціях. На відміну від тестової форми, у такому форматі організації роботи учень матиме змогу здійснювати різноманітні мисленнєві операції, розкривати причинно-наслідкові зв'язки, аналізувати, зіставляти пропоновану ситуацію і робити висновок, а не механічно обирати один із варіантів відповіді.

Вивчення іноземної мови

У початковій школі особливо важливо розвивати в дітей позитивну мотивацію до вивчення **іноземної мови**, а також формувати здатність і готовність до іншомовного навчання на наступному етапі основної школи.

Ефективність раннього початку вивчення іноземної мови не викликає сумнівів, тому що мова, вивчена в дитинстві, розкриває мовні й комунікативні здібності учня: мимоволі зіставляються факти двох мов; мовна картина світу створюється окремо для кожної мови.

Іншомовна діяльність як новий спосіб спілкування молодшого школяра потребує створення позитивної мотивації, яка є одним із найважливіших психологічних факторів успішності вивчення іноземної мови і ключовим питанням організації навчання молодших школярів.

1-й клас початкової школи розглядається як основний у формуванні іноземної вимови, ритміко-інтонаційних навичок та звуко-буквених співвідношень.

35 годин, відведених програмою на вивчення іноземної мови в 1-му класі, планується розділити на 2 етапи – I півріччя – 16 годин для засвоєння фонологічного аспекту мови (усний увідний курс) і 19 годин (II півріччя) на засвоєння звуко-буквених співвідношень. З метою полегшення оволодіння процесами читання і письма рекомендовано використовувати стандарт напівдрукованого шрифту.

В обох випадках оволодіння звуковою та буквеною системами іноземної мови відбувається на основі виділених авторами комунікативних одиниць, які повністю відповідають тематиці ситуативного спілкування та реалізують мовленнєві функції, запропоновані програмою з іноземної мови для 1-го класу.

Знайомство учнів зі звуковою системою іноземної мови повинно відбуватися на основі імітативно-ігрових технологій в умовах комунікативних ситуацій, що являють собою сукупність мовленнєвих та немовленнєвих умов, необхідних і достатніх для здійснення мовленнєвих дій. За принципом схожості типові комунікативні ситуації поєднані за сферами спілкування.

Вивчення фонетики, тобто звукового ладу мови (звуків, звукосполучень, наголосу, ритму, мелодики, інтонації, паузи), як самостійного аспекту не передбачається. Діти опановують вимовні навички у ході навчання усного мовлення і читання. У школі важко домогтися бездоганної вимови учнів, тому вимоги до неї визначають за принципом апроксимації — наближення до правильної вимови. З цією метою обсяг фонетичного матеріалу, яким повинні опанувати учні, обмежується, а також допускається деяке зниження якості проголошення окремих звуків. Це має місце в межах, що не порушує процесу усного спілкування.

Послідовність вивчення відібраного фонетичного матеріалу визначається завданнями розвитку усного мовлення і читання і тому може варіюватися у залежності від того, якими мовленнєвими зразками та у якій послідовності повинен опанувати учень. Однак, у всіх випадках знайомство практично з усім фонетичним мінімумом має місце на початковому етапі, причому значна частина припадає на перше півріччя. Тому на початковому етапі постає відповідальне завдання – закласти основи усїєї подальшої роботи з вимови.

В оновленій програмі з іноземної мови для учнів 1-го класу виділено найбільш відповідні сфери спілкування, а саме: особистісна, центром якої є сім'я, друзі, дозвілля, іграшки, тварини; публічна, що охоплює свята та традиції, пов'язані з ними; освітня, сконцентрована навколо знань предметів шкільного побуту.

Маленьким дітям важливо зрозуміти, що іноземна мова пов'язана з якимось іншим способом життя, конкретними людьми, які живуть в іншій країні та користуються цією мовою. Так, при навчанні та підготовці формування звертання, прощання до знайомих та незнайомих людей у різних життєвих ситуаціях слід акцентувати увагу на значенні етикетних правил, правил рольового етикету, що впливає на процес взаємного розуміння людей, які виховувалися в різних культурах. Уже в початковій школі учень повинен знати як привітати друга, вчителя, які комунікативні одиниці можна використовувати, реагуючи на прості запитання типу «Як справи?», залежно від ситуації спілкування. Засвоївши, як функціонує даний приклад у створеній комунікативній ситуації, учень легко переносить його в реальну ситуацію в класі, знайомлячись одне з одним і представляючи своїх друзів.

Таким чином, саме комунікативна одиниця, що підлягає засвоєнню на уроці, визначає набір і черговість звуків для введення та тренування, а імітативно-ігрові технології сприяють формуванню в учнів усіх компонентів фонологічної компетенції, а саме: ритму, наголосу та інтонації.

Принцип міжпредметності реалізується при виконанні учнем завдань у робочому зошиті, де запропоновано домалювати героїв, розмалювати їх, вирізати та зробити власну іграшку, яку вони будуть представляти на уроці, драматизуючи власну казку. Усі завдання робочого зошита сприяють розвитку самостійної навчальної діяльності, вимагають від учнів творчого індивідуального підходу до їхнього виконання.

Отже, I півріччя закінчується засвоєнням усїєї звукової системи англійської мови і комунікативних одиниць, зумовлених тематикою

ситуативного спілкування особистісної сфери («Я», «Мій друг», «Сім'я», «Іграшки»).

У II-му півріччі продовжується формування мовленнєвих умінь за темами публічної та освітньої сфер спілкування з основним акцентом на вивченні звуко-літерних співвідношень. Засвоєння даних співвідношень не буде викликати труднощів у дітей, тому що вони вже знайомі зі звуками іноземної мови. Новим буде порівняння звука та літери з одного боку, і порівняння літер іноземної та української мов. До цього часу учні 1-го класу вже знають букви рідної мови і вміють читати, тому засвоєння літер іноземної мови буде значно легшим. Тут також будуть доцільними комунікативно-ігрові технології, за допомогою яких учні не тільки засвоюють усі букви алфавіту, але й відтворюють графічні образи літер, коротких слів, частина з яких уже була засвоєна раніше.

Закінчується 1-й рік навчання святом Букваря, на якому учні демонструють отримані знання, уміння і навички в усній формі, на основі комунікативних завдань.

2-й рік вивчення іноземної мови передбачає не тільки більшу кількість годин, відведених на її вивчення, але й збільшення тем ситуативного спілкування, особливо в публічній сфері (короткі відомості про своє місце, пори року, екскурсії). Сфери спілкування, з якими учні познайомилися в 1-му класі, отримують поширене тлумачення, наприклад, до представлення членів сім'ї додається їх вік, описання зовнішності, до характеристики друзів додається опис їхнього одягу, улюблених іграшок, захоплення.

Комунікативно-мовленнєвий розвиток учня 2-го класу продовжується в усній формі спілкування, тобто учень повинен навчитися сприймати і розуміти іноземну мову на слух і відповідно на неї реагувати. У цьому віці діти легко сприймають почуте, без труднощів розуміють на слух не тільки окремі слова, але й цілі комунікативні одиниці, об'ємні мовні відрізки, тому навчання аудіювання – розуміння мови, що сприймається на слух є невід'ємним компонентом навчання комунікації. Воно складається з уміння диференціювати звуки, що сприймаються, інтегрувати їх в смислові комплекси, утримувати їх у пам'яті під час слухання, здійснювати можливе прогнозування і, виходячи із ситуації спілкування, розуміти отриману інформацію. Саме через аудіювання відбувається засвоєння мовленнєвої сторони мови, що значно полегшує оволодіння говорінням. Матеріалом для слухання у 2-му класі слугує не тільки жива мова вчителя на уроці, але й аудіозаписи дитячих віршиків, пісень, римівок, мікродіалогів, міні-розповідей.

У 2-му класі розглядається цілеспрямована робота з читанням в 2-х напрямках – навчання техніки читання (читання вголос) та читання про себе, оскільки в 1-му класі діти вже засвоїли англійський алфавіт, оволоділи елементарними знаннями про звуко-літерні співвідношення. Дитина починає усвідомлювати важливість мнемічної задачі для засвоєння навчального матеріалу, поданого вчителем. У цьому віці відбувається інтенсивне формування прийомів запам'ятовування, тому при формуванні вмінь читання необхідно використовувати прийоми активізації асоціативної пам'яті учнів, спроможних «зачепити» емоційну та інтелектуальну сфери дітей, посилити

чуттєву основу їхнього сприймання і допомогти їм більш яскраво закарбувати в пам'яті правила читання.

Навчання читання про себе іншомовних текстів покликано вирішувати певні комунікативні задачі, тому, починаючи з молодшої школи, слід навчати комунікативному читанню в послідовності: від комунікації – до читання і від читання – до комунікації. Перед тим, як діти перейдуть до читання написів під малюнками, загадок, віршів, міні-розповідей, вони повинні будуть виконати нескладні комунікативні завдання: відповісти на питання учителя, сказати 1-2 речення про героїв, описати їхню зовнішність, припустити їх улюблений вид заняття і т.д. Комунікативні завдання після читання тексту вимагають від учня поширеної відповіді на питання, виразу за опорами (ключовими словами, малюнками).

Навчання читання на комунікативній основі реалізують закладений у концепції інтегративний підхід, коли мовний і мовленнєвий матеріал, що вивчається, проходить через 3 основних аналізатори – слуховий, зоровий та моторний. Четвертий – динамічний аналізатор - додається під час навчання письма і тим самим остаточно закінчують формування мовних навичок та мовленнєвих вмінь.

Учні 2-го класу засвоюють навички техніки письма – графіки та орфографії.

Саме у 2-му класі закладаються основи грамотного письма. Навчання письмового мовлення як самостійного виду мовленнєвої діяльності починається у 3-му класі і продовжується до закінчення початкової школи.

До закінчення навчання в початковій школі учень повинен навчитися не тільки грамотно скопіювати текст англійською мовою за дотриманням прийнятих норм графіки та орфографії, але й вставляти в нього слова та словосполучення згідно з навчальною ситуацією, а також самостійно писати листівку, повідомлення.

В 3-4 класах значно ускладнюється тематика мовного та мовленнєвого матеріалу для говоріння. Крім невербальних моделей комунікативної поведінки, діти будуть уживати емоційно-забарвлені комунікативні одиниці розмовної мови, характерні носіям мови, які вони вивчили завдяки використанню автентичних прикладів іноземної мови (народні наспіви, дитяча поезія, казки, оповідання тощо), та які вони будуть уживати під час відтворення власних діалогів, що моделюють реальне спілкування.

У 3-4 класах доцільно застосовувати ситуації, побудовані за принципом діалогу культур, а саме: ситуацій - уявних подорожей до визначних місць країни, мова якої вивчається, ситуацій-обміну думками, пов'язаних з обговоренням отриманих знань про національні реалії іншої та своєї культури, наприклад, про реалії шкільного життя, національні та родинні свята, світу дитячих захоплень тощо.

На відміну від 1 і 2 класів, в 3-4 класах збільшується доля самостійної роботи учня над мовним та мовленнєвим матеріалом, що дозволяє молодшим школярам реалізувати свої творчі здібності. Особливої уваги заслуговує проектна робота як різновид творчої групової роботи молодших школярів. Завдання-проекти мають допомагати дітям під керівництвом учителя, а далі і самостійно створювати зміст своєї навчальної діяльності і засвоювати його в

ході підготовки й захисту кінцевого продукту обраного проекту: колажу, альбому, сторінки з книги, постеру і т.д.

Більш успішному засвоєнню іноземної мови та формуванню особистості учня сприяє підключення його емоційної сфери до процесу навчання. Оскільки метою уроку англійської мови є формування іншомовної комунікативної компетентності, то робота з розвитку емоційного інтелекту учнів ведеться опосередковано, поєднуючи вивчення мови та засвоєння емоційних компетенцій. Вона повинна охоплювати всі рівні діяльності вчителя (планування уроків, оформлення кабінету, відбір навчального матеріалу та вправ тощо) та більшість етапів уроку.

Учнів слід навчати розумінню різних аспектів невербальної поведінки (мови тіла, жестів, міміки тощо) та використанню цих невербальних засобів вираження емоцій. Слід звертати увагу на тембр голосу, швидкість мовлення та інтонаційні зразки. Необхідно дотримуватися толерантної атмосфери під час виконання завдань в парах і групах; формувати в учнів здатність бачити різні способи вирішення однієї і тієї ж навчальної задачі.

Під час виконання комунікативних вправ на різних етапах уроку та відповідно до навчальної ситуації учитель має заохочувати учнів до бажання ділитися інформацією особистого характеру з іншими людьми, моделювати свою реакцію на натяки та слова інших людей, пропонувати свою допомогу та підтримку, реагувати позитивно чи негативно, демонструвати своє вміння слухати, розуміти та співчувати, виявляти власну участь, згоду, захоплення тощо. З цією метою учнів необхідно навчати чітко формулювати твердження, що описують їхні емоції та відчуття, висловлювати побажання, говорити про те, що для них важливо та цікаво, виявляти інтерес до співрозмовника, отримувати задоволення від спілкування, позитивно реагувати на важливі для співрозмовника події, уважно та активно слухати, уміти ставити питання та заглиблюватися в деталі.

Для повноцінного забезпечення навчального процесу вчитель може залучати додаткові засоби (аудіо/відео записи, дидактичні копіювальні матеріали, електронні носії інформації тощо) та активно використовувати такі види навчальної діяльності учнів на уроці, як: розучування та відтворення пісень, музичних римівок, лічилок, віршів, епізодів мультфільмів, адаптованих до умов навчання. Це не тільки урізноманітнить навчальний процес, а й сприятиме підвищенню його ефективності, дозволить індивідуалізувати та диференціювати навчальну діяльність учнів відповідно до їхніх особистісних рис, здібностей та рівнів навченості.

Доцільно активніше впроваджувати у практику школи навчальні інтернет-ресурси, які збагачують соціокультурну компетенцію учнів, знімають психологічний бар'єр перед вивченням іноземної мови, розвивають соціальні й особистісні якості школярів: упевненість у собі і здатність працювати в колективі, а також показують результативність навчання через установлення міжкультурних зв'язків у віртуальному просторі. Можливості використання Інтернет-ресурсів не повинна обмежуватися розташуванням закладу чи його статусом.

Усе це сприятиме реалізації одного з провідних завдань середньої школи – навчати учнів успіху, у нашому випадку – вивчення і використання іноземної мови у міжкультурному спілкуванні.

Навчальні програми не встановлюють порядок (послідовність) вивчення предметної тематики у рамках навчального року, а лише вказують на зміст, вивчення котрого є об'єктом тематичного контролю та оцінювання у рамках семестрового і підсумкового контролю.

Програми з іноземних мов мають наскрізний характер та представлені в єдиній системі, в діяльній термінології з чітко вираженою кореляцією між класами.

Звертаємо увагу на те, що у загальноосвітніх навчальних закладах може використовуватися лише те навчально-методичне забезпечення, що має відповідний гриф Міністерства освіти і науки України. Перелік рекомендованої літератури затверджується наказом Міністерства освіти і науки України та оприлюднюється через «Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України». Із зазначеним переліком можна буде ознайомитися на сайті Міністерства освіти і науки України www.mon.gov.ua

З огляду на те, що майже всі стратегічні документи щодо вивчення іноземних мов, зорієнтовані на Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти, то більш детально ознайомитись із основними положеннями цього документа можна на сайтах: <http://www.coe.int>; www.britishcouncil.org.ua; www.goethe.de/kiev

Учитель/вчителька у початковій школі є ключовою фігурою, яка власним прикладом, способами взаємодії з учнями, батьками, колегами, а не декларацією певних положень, формує позитивне ставлення дитини до себе, інших учнів, педагогів, школи, навчання. Провідною стильовою характеристикою діяльності вчителя/вчительки початкової школи є демократичність. Перехід початкової освіти на якісно новий рівень можливий лише за умови конструктивної взаємодії школи й родини на засадах партнерства. Розуміння пріоритетності родинного виховання ставить перед школою завдання залучення батьків до організації навчально-виховного процесу як його рівноправних учасників.

Обсяг домашніх завдань визначається згідно з Державними санітарними правилами і нормами влаштування, утримання загальноосвітніх навчальних закладів та організації навчально-виховного процесу (ДСанПН 5.5.2.008-01).

У 1-му класі домашні завдання не задаються.

У 2-4 класах обсяг домашніх завдань з усіх предметів має бути таким, щоб витрати часу на їх виконання не перевищували: у 2-му класі – 45 хвилин; у 3-му класі – 1 години 10 хвилин; 4-му класі – 1 години 30 хвилин.

У 2 класі учням можуть пропонуватися завдання, які мають місце виключно за умов зорієнтованості на конкретну дитину і відповідною диференціацією за рівнем складності та змістом. Визначальним для прийняття учителями рішення пропонувати такі завдання чи ні, є їх доцільність для успішного просування кожної дитини за власною освітньою

траєкторією.

Акцентуємо увагу на правильному визначенні обсягу домашнього завдання, щоб учні не відчували перевантаження. Для цього необхідно враховувати зайнятість учнів з інших предметів у цей день, темп і ритм роботи учнів, стан їхнього здоров'я.

Недопустимим є перевантаження учнів завданнями, які містяться у додаткових посібниках, зошитах з друкованою основою: зафарбовування малюнків, складання схем, таблиць, виконання додаткових завдань і вправ, написання домашніх творів тощо.

Завдання мають бути посильними для самостійного виконання учнями. Не можна пропонувати завдання на невідпрацьований матеріал, який не пояснювався на уроці, оскільки в такому випадку вся складність засвоєння навчального матеріалу переноситься з уроку на домашню роботу. Недопустимим є домашнє завдання з написання рефератів.

Домашні завдання не задаються учням на вихідні, святкові та канікулярні дні.

Оцінювання навчальних досягнень учнів початкових класів.

Поточний і підсумковий контроль за рівнем навчальних досягнень учня/учениці здійснює вчитель/вчителька на підставі загальних критеріїв і норм оцінювання результатів навчальної діяльності учня/учениці з навчальних предметів таких освітніх галузей: «Мови і літератури», «Математика», «Природознавство», які визначаються у нормативно-правових документах.

Оцінювання навчальних досягнень учня/учениці зорієнтоване на формування його рефлексивної позиції, мотивації на досягнення успіху в особистісному зростанні. Тому важливим фактором є те, що результати навчальних досягнень учня/учениці не озвучуються в класі та на батьківських зборах. Ця інформація стосується тільки вчителя-учня-батьків (або осіб, які їх замінюють) і має бути описовою, з детальним поясненням досягнень дитини та доброзичливою допомогою.

Перевірку навчальних досягнень учня/учениці початкової школи здійснюють з урахуванням принципів психологічної комфортності і здоров'язбережувального характеру навчально-виховного процесу.

З метою зменшення психологічного напруження у першокласників, для письма рекомендується користуватись простим олівцем – за рішенням вчителя, відповідно до рівня готовності дітей. На розсуд вчителя допускається виправлення або гумкою, або закресленням. Звертаємо увагу вчителів, що наявність охайних виправлень, здійснених самою дитиною, не впливає на оцінку за роботу, про що зазначається в оновлених орієнтовних вимогах до оцінювання навчальних досягнень учнів початкових класів. Необхідно пам'ятати, що дитина має право на помилку.

Використання олівця рекомендоване до сформування навички письма. Час і етап переходу на кулькову ручку визначає сам вчитель, індивідуально для кожної дитини.

При перевірці письмових робіт в адаптаційному періоді навчання в 1 класі не рекомендується використання ручки з червоною пастою для позначення помилок. Звертаємо увагу, що для успішного і вмотивованого

навчання дітям початкової школи важливо отримувати більше схваленень їхньої роботи, аніж виправлень чи вказівок на помилки.

Для оцінювання письмових робіт в зошитах, а також у щоденниках можна використовувати колір ручки за вибором вчителя.

Основні зміни у навчальних програмах

Наказом Міністерства освіти і науки України від 05.08.2016 № 948 «Про затвердження змін до навчальних програм для 1-4-х класів загальноосвітніх навчальних закладів» з метою розвантаження навчальних програм для учнів початкових класів затверджено зміни до наступних програм: «Українська мова», «Літературне читання», «Математика», «Природознавство», «Я у світі», «Інформатика», «Трудове навчання», «Іноземні мови для загальноосвітніх та спеціалізованих навчальних закладів», «Образотворче мистецтво», «Музичне мистецтво», «Мистецтво», «Фізична культура» «Основи здоров'я». До найбільш суттєвих змін належать такі:

знято фіксовану кількість годин на вивчення кожної теми. Учителі визначатимуть їх самостійно, враховуючи рівень підготовки класу, наявність навчально-методичного забезпечення та регіональні особливості;

знято дублювання змісту у навчальних предметах «Основи здоров'я», «Я у світі», «Природознавство»;

здійснено перерозподіл тем між класами з метою приведення процесу навчання у відповідність до вікових можливостей молодших школярів та принципу здоров'язбереження;

уніфіковано термінологію програм, якою мають послуговуватися вчителі та автори підручників, її наближено до вікових особливостей молодших школярів.

У пояснювальних записках до окремих предметів корегувались цілі й завдання, уточнювались особливості організації вивчення програмового матеріалу. Зокрема, у навчальній програмі з **«Української мови»** уточнено перелік словникових слів, зокрема, вилучено ті, що не є поширеними в мовленні молодших школярів (*цемент, фанера, республіка* тощо), натомість додано нові, які набули широкого вжитку (*аеропорт, милосердний, ноутбук* та ін.). Із програмових вимог видалено письмо на дошці. Із мовленнєвої змістової лінії в 2-4 класах вилучено підрозділи «Аудіювання» й «Читання» (їх перенесено до програми з літературного читання).

У 1 класі вилучено умовне позначення слів і речень та складання речень за графічною схемою.

У програмі для 2 класу конкретизовано правила переносу слів, а саме: з буквсполученнями *дж, дз, йо, ьо*, апострофом, подовженими приголосними звуками; розділ «Корінь слова. Спільнокореневі слова» та правопис слів з ненаголошеними [е], [и] в корені перенесено до програми для 3 класу.

У 3 класі в розділі «Текст» замість міркування введено есе (розмірковування в довільній формі на будь-яку знайому тему); усунуто складання текстів-інструкцій, побудову речень за схемами.

У програмі для 4 класу вилучено змінювання дієслів за особами та правопис особових закінчень дієслів.

У програмі з «Літературного читання» конкретизовано позиції, які спрямовують учителя на реалізацію компетентнісного підходу (наприклад, «користується прийомами з розвитку темпу читання» замінено на «виконує вправи з...»; «має уявлення про один із способів зображення персонажа – опис його зовнішності» замінено на «знаходить у тексті опис зовнішності персонажа» тощо) та формування ціннісного ставлення до читання як джерела знань і як засобу естетичного задоволення (наприклад, розповідає про свої враження, почуття, які виникли під час читання/слухання; називає події твору, які їх викликали; пояснює свою думку).

Формулювання змісту навчального матеріалу у вигляді методичних рекомендації уніфіковано відповідно до формату такого документа, як навчальна програма.

Уведено розділ «Аудіювання – слухання-розуміння усного мовлення» із вимогами по кожному класу з урахуванням тих, що були зазначені в програмі з української мови та відповідно було додано опис цього розділу у пояснювальній записці програми.

Спрощено вимоги до навчальних досягнень учнів, щодо власних висловлювань; обов'язкової кількості творів, що учні мають читати напам'ять.

Проаналізовано та оновлено коло читання в кожному класі з використанням рекомендаційних списків дитячої літератури, що були надані Національною бібліотекою України для дітей, авторитетними електронними ресурсами. Для виконання програми планується видання навчальної книги серії «Шкільна бібліотека» для учнів 1-2 та 3-4 класів, до якої увійдуть твори авторів, прізвища яких уведено в програму.

У програмових вимогах вилучено кількісні показники темпу читання, натомість прописано якісні характеристики навички читання (наприклад, учень/учениця 4 класу читає вголос свідомо, правильно, виразно із дотриманням основних норм літературної вимови і мовчки (усвідомлено) в оптимальному для розуміння темпі).

У програмі з **«Іноземних мов»:**

суттєво спрощено вимоги до письма для учнів 1-го класу;

скорочено обсяг висловлювань у мовленнєвій компетенції «Говоріння» та обсяг письмових повідомлень у мовленнєвій компетенції «Письмо»;

вилучено складні граматичні форми, що належать до мовного рівня A2: множина іменників, закінчення (-es) (1 клас), присвійний відмінок іменника (3 клас), Present Perfect (4 клас), структура to be going to (4 клас);

вилучено з лінгвістичної лексичної компетенції теми «Шкільне приладдя» (2 клас), що дублює вимоги 1-го класу;

спрощено вимоги до письма у 3 класі щодо написання листів та листівок («за зразком оформлюють короткі повідомлення та листівку-вітання, СМС»);

уточнено мовленнєві функції щодо опису емоційного стану: «виражати настрій»;

уточнено вимоги мовленнєвої компетенції «Аудіювання», з урахуванням роботи з навчальними аудіо- та відеоматеріалами;

уточнено тематику ситуативного спілкування: «Дозвілля» («Іграшки», «На прогулянці») – 1 клас, «Свята та традиції» («Харчові продукти») – 2 клас, «Помешкання» («На кухні»), «Природа і навколишнє середовище» («Пори року»), «Відпочинок і дозвілля» («Поїздка на канікулах») – 3 клас, «Свята і традиції» («Святкування у кафе») – 4 клас.

У програмі з **«Математики»** відбулося зміщення акцентів із знанневих результатів на діяльнісні. У такий спосіб ураховано пропозиції фахівців щодо необхідності реалізації диференційованого підходу до учнів із різними навчальними можливостями. В оновленій програмі пропонується у другому класі виконувати множення зручним для дитини способом: замінювати додаванням, зважаючи на попередній результат, з опорою на таблицю. Зміщено акценти щодо набуття учнями обчислювальної навички як найвищого ступеня оволодіння прийомами обчислення.

У програмі з **«Природознавства»** знято розподіл годин на вивчення кожного розділу. Збільшено кількість уроків-екскурсій та спостережень у природі. Розширено тематику навчальних проєктів. Приведено у відповідність зміст навчального матеріалу та вимоги до кінцевих результатів засвоєння програмового змісту з урахуванням вікових особливостей учнів початкових класів.

Тему «Тіла і речовини» інтегровано у зміст програми 1-го, 2-го, 3-го та 4-го класів. У першому класі в розділі «Навколишній світ» формуються уявлення про тіла неживої природи, природні та штучні тіла. У розділі «Нежива природа» діти знайомляться з речовинами на прикладі води, повітря, піску, глини та досліджують деякі їхні властивості.

У другому класі формується уявлення про агрегатні стани речовини на прикладі води (твердий – лід (сніг); рідкий – вода; газоподібний – водяна пара) та перехід води з одного стану в інший за нагрівання та охолодження (утворення хмар та опадів, колообіг води у природі, замерзання водойм, відлига). Учні набувають практичних навичок, досліджуючи речовини у різних агрегатних станах, порівнюють властивості льоду та снігу, усвідомлюють, що сніг і лід – це вода, досліджують сніжинки за допомогою лупи та за малюнками.

У третьому класі поглиблюються знання учнів про речовини та їхні властивості, формується поняття про розчинні та нерозчинні у воді речовини, учні досліджують розчинність речовин, що використовуються у побуті. Вивчаючи властивості води, варто наголосити, що всі рідини приймають форму посудини, у яку їх наливають, текучі, але водночас мають і відмінні властивості (практична робота «Порівняння властивостей води та інших рідин»). При вивченні складу повітря учитель наголошує, що воно є сумішшю газоподібних речовин (кисню, азоту, водню вуглекислого газу, водяної пари та ін.). Властивості газоподібних речовин вивчаються на прикладі повітря. Усі гази займають весь доступний їм простір, легко стискаються, розширюються при нагріванні і водночас мають різні властивості (на прикладі кисню, водяної пари, вуглекислого газу).

У темі «Корисні копалини» поглиблюються знання учнів про властивості речовин у різних агрегатних станах на прикладі твердих, рідких

та газоподібних корисних копалин. Знайомлячись із колекцією корисних копалин учні порівнюють їхні властивості.

При вивченні ланцюгів живлення, травної, дихальної та кровоносної систем, гігієни шкіри, складанні раціону здорового харчування знання учнів про речовини у 3-му класі розширюються, а узагальнити їх допоможе проект «Різноманітність речовин і матеріалів та використання їх людиною».

Навчальна програма «**Я у світі**» зазнала таких змін: знято теми, які дублюються зі змістом предмета «**Основи здоров'я**» і які доцільніше вивчати на «**Основах здоров'я**» («розвиток людини протягом життя», «зовнішність людини» тощо). До програми включено практичні роботи, рольові ігри, дискусію, навчальні проекти. Зроблено акцент на тому, що проекти можуть бути колективні, групові, індивідуальні. На кожен навчальний проект запропоновано кілька тем. Це дасть змогу об'єднати деякі теми, чим розвантажить програму та надасть право вибору як вчителю так і учню/учениці.

У програмі «**Основи здоров'я**» вилучено інформацію щодо оцінювання навчальних досягнень учнів, у розділі «**Фізична складова здоров'я**» поняття «**мінерали**» і «**мікроклімат**», оскільки в змісті навчальної програми з природознавства не передбачено формування понять «**клімат**», «**мінерали**» та «**гірські породи**»; вимогу «**називає групи зубів та їх функції**» тощо.

З програми «**Трудове навчання**» вилучені теми «**Виготовлення об'ємних виробів з дроту**» та «**Бісероплетіння**». Зміст практичної роботи визначається вчителем/вчителькою самостійно залежно від теми уроку та виду робіт, що виконуватимуться під час уроку. Об'єкти праці для виготовлення на уроках учитель/вчителька добирає опираючись на побажання учнів.

Навчальна програма «**Музичне мистецтво**» оновлена за рахунок вилучення важких для сприймання дитиною теоретичних формулювань, музичних творів застарілого змісту або складних для сприйняття учнями цього віку.

Наданням вчителю/вчительці більше можливостей для вибору репертуару - 50% музичного матеріалу вчитель/вчителька може обирати на свій розсуд – із запропонованого програмою додаткового репертуару або здійснювати доцільну заміну відповідно до умов школи, підготовленості та запитів учнів тощо. Введено пункт «**Орієнтовний матеріал для...**» замість «**Основний матеріал для...**».

У програмі «**Образотворче мистецтво**» вилучено зайву теоретичну інформацію.

Навчальна програма «**Мистецтво**» зазнала незначних змін, до переліку синтетичних мистецтв додано «**цирк**», в «**Орієнтовні твори для сприймання теми**» - «**Картини місцевих художників**» та «**Роботи місцевих художників та майстрів**», в перелік ХТ (художні техніки): роздмухування, набризк, монотипія, діатипія, графографія, плямографія.

Програма з «**Інформатики**» оновлена з дотриманням концентричності. Тема «**Графіка**» розглядалася лише у другому та четвертому класах, тепер ця тема є з 2 по 4 класи. Зміст навчального матеріалу розділ «**Текст**» доповнено

темами «Сприймання тексту в електронних книгах» та «Орієнтування в списку книг електронної бібліотеки». Програму осучаснено внесенням до її змісту понять, які вивчаються на інших предметах (електронні карти, схеми, діаграми тощо).

Зміст навчального матеріалу та державних вимог до рівня навчальних досягнень учнів програми «**Інформатика**» мають нове формулювання з передбаченням, що дитина зможе практично виконати дії на стаціонарному, портативному, будь-якому мобільному пристрої, незалежно від різноманіття операційних систем та від того чи в інсталюваній програмі на ПК буде виконуватись, чи в хмарному середовищі. Опис практичних частин оновлено так, що можна не завантажувати жодну програму на стаціонарний комп'ютер, окрім операційної системи, а виконувати все в Інтернеті.

Важливим чинником сучасної освіти є використання знань з інформатики для медійної та інформаційної грамотності дитини як складової успішності у навчанні інших предметів.

У державні вимоги до навчальних досягнень учня/учениці включено фразу «учень/учениця використовує у своєму мовленні», до кожної теми. Це зроблено з метою уникнення застосування дітьми абстрактних понять, складних наукових термінів.

У програмі «**Фізична культура**» замінено термін «Школи вправ, м'яча та ін.», вилучено систему оцінювання фізичної підготовленості школярів 7-10 років, лист контролю фізичної підготовленості учня, критерії оцінювання навчальних досягнень учнів з предмета «Фізична культура», тестові завдання для оцінювання теоретичних знань учнів 2-4 класів тощо. Доповнено зміст сучасними рухливими іграми та вправами на релаксацію. Лижну і ковзанярську підготовку та плавання винесено у додатки, зміст яких можна використовувати за наявності відповідних умов.

У зв'язку з внесеними змінами у навчальні програми, наголошуємо, що **календарне та поурочне планування** здійснюється вчителем у довільній формі, у тому числі з використанням друкованих чи електронних джерел тощо. Формат, обсяг, структура, зміст та оформлення календарних планів та поурочних планів-конспектів є **індивідуальною справою вчителя**. Встановлення універсальних у межах навчального закладу, міста, району чи області стандартів таких документів є неприпустимим.

Автономія вчителя має бути забезпечена вільним вибором форм організації навчально-виховного процесу, способів навчальної взаємодії, методів, прийомів і засобів реалізації змісту освіти. Отже, вчитель має право самостійно переносити теми уроків, відповідно до засвоєння учнями навчального матеріалу, визначати кількість годин на вивчення окремих тем. Адміністрація навчального закладу або працівники методичних служб можуть лише надавати методичну допомогу вчителю, з метою покращення навчально-виховного процесу, а не контролю.

Для реалізації оновленого змісту навчальних програм місцевим органам управління освітою та обласним інститутам післядипломної педагогічної освіти необхідно скоординувати роботу усіх регіональних методичних служб та провести широку інформаційну роботу. Обласним інститутам післядипломної педагогічної освіти відкорегувати навчальні

плани курсів підвищення кваліфікації вчителів початкових класів; спланувати проведення тематичних постійно діючих семінарів, семінарів-практикумів, круглих столів, тренінгів, виїзних засідань кафедр та відділів з метою ознайомлення з особливостями змісту та методикою викладання предметів за оновленими програмами.

Додатковий матеріал для вчителя/вчительки

Робота з есе

Есе – невеликий за обсягом твір, що має довільну побудову, у якому автор висловлює власні думки та враження з конкретного приводу чи питання щодо конкретного явища чи предмета. Есе не претендує на вичерпну відповідь чи категоричну позицію відносно предмета висловлювання.

Створюючи есе учень/учениця:

- висловлює свою власну думку;
- показує своє ставлення до того, про що говорить;
- не потрібно дотримуватись якоїсь обов'язкової форми (вступу, основної частини, висновку);
- не слід усебічно описувати предмет чи подію;
- можна лише частково, як у розмові, торкатися якихось питань;
- можна висловлювати спірні міркування;
- мова повинна бути виразною, можна використовувати образні слова, порівняння тощо;
- есе – це текст, у нього має бути початок і кінець (завершення);

За бажанням, на початку есе дитина може сказати, про що йтиметься у його висловлюванні, про час, місце й особливості подій. Можна на початку подати вислів, який виражає думку, або викликає різне ставлення в різних людей. Починатись есе може також прислів'ям, приказкою чи чийось мудрим висловом.

Есе може бути схоже на оповідання, під час читання якого виникають якісь особливі відчуття й напрошується важливий висновок. Якщо есе створене у формі опису, то цей опис має бути дуже яскравим, захоплюючим і викликати важливі й цікаві думки.

Необхідно, щоб останній абзац есе завершив думку. Слова «я думаю», «я впевнений/упевнена», «я переконаний/переконана», «я знаю» допоможуть учню/учениці підкреслити, що це його власна думка.

Есе має налаштовувати людину на добрі вчинки. Речення можуть бути короткі й навіть незавершені. Можна використовувати запитання й окличні речення.

1. Прочитай уважно тексти й порівняй їх.

I. Властивості води

Відомо, що в природі вода може перебувати в трьох різних станах: газоподібному, рідкому, твердому. У газоподібному стані у вигляді пари вода міститься в повітрі. У вигляді великих мас снігу і льоду вона цілий рік лежить на вершинах високих гір. У річках, озерах, надрах землі вода знаходиться в рідкому стані.

Хмари, сніг і дощ – це також різні стани води. Хмара складається з безлічі краплинок води або кристаликів льоду. Пригадай, сніжинка – це кристалики льоду, дивовижним чином з'єднані між собою.

У природі водяна пара піднімається вгору. На шляху вона потрапляє в холодне повітря. Охолоджуючись, пара перетворюється на дрібні краплі води. Так утворюється хмара. Маленькі краплинки води зливаються у більші і падають на землю у вигляді дощу або снігу. Отже, вода здатна переходити з

одного стану в інший: з рідкого у твердий або газоподібний, а з газоподібного в рідкий і твердий.

II. Колообіг води в природі

Я дуже люблю воду. Вода відіграє важливе значення в природі й житті людини. Вона завжди різна, бо постійно змінює свій стан. Улітку я плаваю в річці, а взимку катаюсь на ковзанах по кризі. Водойма взимку замерзає.

В атмосфері завжди присутні крапельки води. Саме вони роблять повітря вологим. Але ми їх не бачимо, бо вони дуже маленькі. А дощові краплі великі.

А як же виникає дощ? Із земної поверхні вода під дією тепла сонячних променів випаровується. Я часто спостерігала, як після дощу в сонячну погоду висихає асфальт і зникають калюжі. Водяна пара підіймається вгору й утворює хмари. У хмарі дрібненькі краплинки об'єднуються. Коли хмара стає великою й «важкою», краплі дощу падають на землю й напоюють її вологою. А потім усе знову повторюється.

Узимку вода перетворюється на кристалики льоду – сніжинки. Вони падають на землю і прикривають її, наче ковдрою, аж до весни. Навесні сніг тане й веселими струмочками біжить пагорбами напоюючи землю. Це щоб був хороший урожай. Так вода й мандрує, постійно змінюючись.

Я впевнена, що від чистоти води залежить наше здоров'я. Мудра природа підтримує життя на землі. Слід розуміти процеси, які відбуваються в природі. Це допоможе нам зберегти довкілля.

2. Порівняй прочитані тексти й скажи, що в них є спільного, а що їх різнить.

3. Подумай, який із цих текстів – есе. Обґрунтуй усно свою думку.

**Зразки завдань розроблених на компетентнісних засадах
(особистісний підхід, діяльнісний підхід, тощо)
для реалізації міжпредметної інтеграції та практичної
спрямованості навчального процесу**

Українська мова, 4 клас

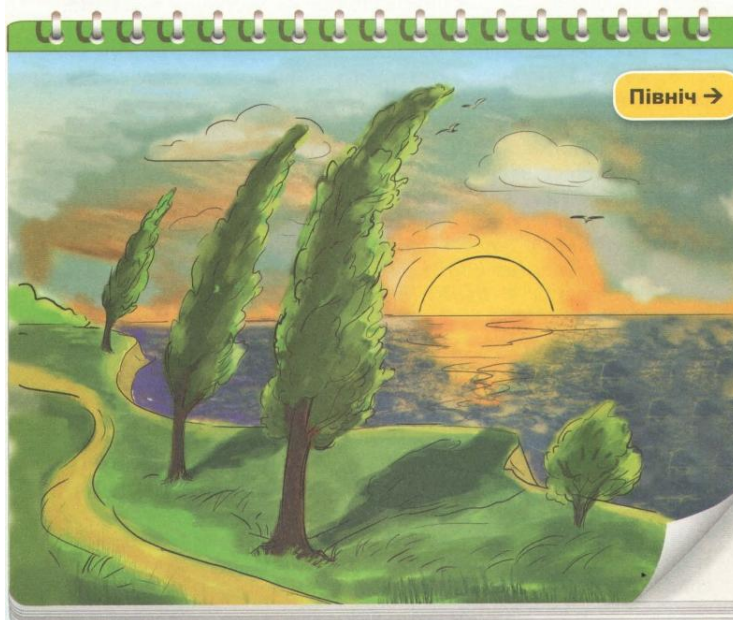
1. Прочитай свій текст перед класом. Послухай твори однокласників. Запиши речення, яке тобі найбільше сподобалось у прослуханих творах.
2. Дай письмові відповіді на запитання. Як ти думаєш, чому деякі слова підкреслені?
Хто з живих істот займає перше місце за кількістю видів на Землі?
Де на твою думку, тваринам було найважче пристосуватися до життя?
На яке питання є точна відповідь у тексті?
Яке питання вимагало власних розмірковувань? Зафарбуй біля нього кружечок. На яке запитання тобі було цікавіше давати відповідь? Чому? Обґрунтуй свою думку.
Які запитання тобі би хотілося поставити автору цього тексту? Запиши їх. Використовуй питальні слова.
3. Оціни результат своєї роботи й визнач місце на «сходинах успіху». Обери відповідну сходинку та зафарбуй її.

Математика, 4 клас

Серед завдань обери те, яке ти хочеш виконати в першу чергу, і запиши в кружечку біля його номера число 1. Так само визнач порядок виконання наступних завдань і запиши в кружечках відповідні числа: 2, 3, 4. Виконай завдання у визначеному тобою порядку.

1. Порівняй величини.
а) $96 \text{ т} * 720 \text{ ц} 35 \text{ кг}$;   б) $43 \text{ дм} 6 \text{ см} * 432 \text{ см}$;   в) $1/3 \text{ доби} * 13 \text{ год}$.
2. Знайди значення виразу
 $38 \ 32 : 76 + (354 \cdot 308 - 57 \ 269)$.
39
3. Розв'яжи задачу окремими діями з повним поясненням.
Ластівка за 4 год польоту пододала 276 км. Третину цього шляху чиж пролетів за 2 год. На скільки швидкість ластівки була більшою за швидкість чижа?
4. Накресли прямокутник, площа якого 21 см^2 , а ширина – 3 см.
Розділи прямокутник двома відрізками на 2 чотирикутники і 2 трикутники.

Природознавство. 2 клас.

1. На малюнку зображено природу у місяць найдовшого дня і найкоротшої ночі. Запиши назву цього місяця. _____
2. Розфарбуй зображення Землі у положенні відносно Сонця, яке вона займає в цей місяць. (Малюнок із зображенням Землі у двох положеннях відносно Сонця, яке вона займає влітку і взимку)
3. Яке число має бути записано в календарі, якщо це останній день цього місяця? Запиши це число.
4. Запиши дату (число і місяць), яка буде через п'ять днів.
5. Обведи термометр, показання якого може відповідати температурі зображеного довкілля. (Малюнки двох термометрів: із показанням +10 і – 10 градусів)
6. Наведи на малюнку лінію горизонту синім олівцем.
7. Зважаючи на поданий на малюнку запис сторони горизонту, визнач, що зображено – *схід* чи *захід* сонця. Підкресли відповідне слово.
8. Яка частина доби була за три години до тієї, що зображена на малюнку? Запиши її назву. _____
9. Скільки станів води зображено на малюнку? Запиши це число.
10. Покажи стрілочкою напрям вітру на малюнку.
11. Відшукай і закресли на малюнку помилку. Виконай малюнок правильно.

Природознавство 2 клас.

1. Розглянь картину, яку Катруся обрала для своєї кімнати і дай відповіді на її запитання.

Який період осені зобразив художник? Підкресли відповідне слово.

Рання, золота, підзимок.

Якою може бути температура повітря у зображеному на репродукції куточку природи?

Покажи цю температуру на моделі термометра.

2. Учням пропонується прослухати фрагмент музичного твору М. А. Римського-Корсакова «Політ джмеля» (не озвучуючи назву) і виконати завдання.

Політ якої із зображених комах передав композитор музикою? Запиши назву цієї тварини. _____

Які рослини може запилювати влітку комах, політ якої зображено у музичному творі? Підпиши їхні назви.

1. Хлопчик із дівчинкою пішли до кінотеатру в перший день найкоротшого весняного місяця. Запиши число і місяць, коли діти пішли до кінотеатру.

2. Діти прийшли до кінотеатру, щоб подивитися стрічку «День щастя». Прочитай фрагмент діалогу, який відбувся між дітьми і запиши відповідь на запитання хлопчика.

Орієнтовний план навчального проекту

(курс за вибором «Уроки для стійкого розвитку. Моя щаслива планета»)

Ти багато чому навчився для налагодження стосунків з оточуючими. Отже, можеш разом з однокласниками об'єднатися у групи й розробити проект «Добрі стосунки – найбільший скарб». Це, наприклад, може бути підготовка збірки творів (віршів, пісень, ігор, казок, оповідань про дружбу) для малюків старшої групи дитячого садочка, які допоможуть їм будувати добрі стосунки.

Під час роботи над проектом можете скористатися поданим планом.

План виконання проекту

1. Обговорити в групі важливість втілення задуму проекту.
2. Визначитись, для якого дитячого садочка будете готувати збірку.
3. Дізнатися адресу садочка й домовитись з вихователем.
4. Вирішити, які твори увійдуть до збірки, де їх знайти.
5. Придумати, яким буде оформлення збірки.
6. Розподілити обов'язки між учасниками проекту.
7. Виконати свою частину роботи.
8. Оформити збірку.
9. Подарувати збірку дошкільнятам.